

ΣΠ. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1969

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΠ. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ: ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

1. Προλεγόμενα εις τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ,
Ἄθηναι 1960, σελ. 303.
2. Ἐλευθερία καὶ ἀθυπέρβασις,
Ἄθηναι 1962, σελ. 126.
3. Ἡ παρουσία τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης,
Ἄθηναι 1963, σελ. 350.
4. Ἡ σημερινὴ γλῶσσα - Γλωσσολογία τῆς Τεχνικῆς,
Ἄθηναι 1964, σελ. 284.
5. Ἡ καταγωγή τοῦ Τεχνικοῦ πνεύματος,
Ἄθηναι 1965, σελ. 304.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΣΠ. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1969

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Εἰς τὸν Λέοντα Λεμὸν χάρις

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Σελ. 9
----------------	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ Ο ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

I. Προτού αποπλεύσουν εκ τῆς Ἑλλάδος οἱ μετέπειτα Ἴωνες	14
II. Ἐξοικονομήσαν τὸ Ἴλιον οἱ «άλος Ἴπποι»	17
III. Ἡ ἐκπραγμάτωσις τοῦ κόσμου ὡς ἐπίτευγμα τῆς ναυτιλίας	19
IV. Τὸ ἱστορικὸν ἔνδυμα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῶν πλεόντων	22
V. Ἱστορία καὶ φύσις, τὰ ναυτικὰ μαθήματα τῆς φιλοσοφίας	26
VI. Ὁ καινοτόμος βίος τοῦ πελάγους εἰς τὴν πολιτικὴν του ἐπίπτωσιν	30
VII. Διανοητικὴ εὐελιξία χωρὶς ἐνδοιασμούς, ὅ,τι ἐχαρακτήρισε τὸν Ὀδυσσεά. .	33
VIII. Πῶς ἀπεκάλυψεν ἡ θάλασσα τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα	37
IX. Ἐναντι τῶν ἀβυσσαλέων ὑδάτων τῆς Μεσοποταμιακῆς παραδόσεως	41
X. Ἐκ τῆς ὑδροστοιχείου εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς οὐσίας	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

I. Πρὶν πολιτογραφηθῶν εἰς τὴν Ἰωνίαν τὰ γράμματα τῶν Φοινίκων	46
II. Τὸ ἰδεῶδες τῆς πεζῆς παρουσιάσεως τῶν πραγμάτων	49
III. Ἱστοριογραφία καὶ μεταφυσικὸς λόγος	51
IV. Ἡ γραμματικὴ ἐμφάνισις τῶν ὄντων ὡς προϋπόθεσις τοῦ λογικοῦ των χαρακτῆρος	53
V. Κατὰ ποῖον τρόπον ἐθεμελίωσεν ἡ γραφή τὴν ὑπόστασιν τοῦ κόσμου	55
VI. Ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῶν νόμων εἰς τὴν φυσικὴν νομοτέλειαν	57
VII. Πολιτικὰ κείμενα χωρὶς θεϊαν ἀναφορὰν	60
VIII. Γνώσις καὶ δίκαιον κατὰ νόμον καὶ κατὰ φύσιν	62
IX. Ὁ πνευματικὸς ἀντίπαλος τῶν ἐγγράφων θεσμῶν	65
X. «Ἐγγράφα νόμιμα» ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ

I.	Νομισματική κατάργησις τῶν προνομίων τῆς γῆς καὶ τοῦ αἵματος	72
II.	Ποῦ ἐβασίσθη ἔθνικῶς ἡ «ἀπὸ τιμημάτων πολιτεία»	76
III.	Τὸ ἠθικὸν ἔμβλημα τῆς μεσαιᾶς τάξεως	79
IV.	Διὰ τῆς τηρήσεως τῶν μέτρων εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἰδέαν	81
V.	Ἡ κοινωνικὴ δοκιμασία τοῦ ἀπαιτουμένου κυρίου τῶν πράξεων	84
VI.	Μετὰ τὴν δημοκρατικὴν ἐπιβολὴν τοῦ δικαίου ὑπὸ τὸν Δία	89
VII.	Πολιτικὴ θεμελίωσις τῆς λογικῆς διαστάσεως τοῦ εἶναι	91
VIII.	Εἰς τὴν βάσιν τοῦ δημοτικοῦ παραστήματος τῆς φύσεως	94
IX.	Διατί παρέμεινε χωρὶς πρόσωπον τὸ σθένος τῆς ἱστορικῆς ἀνάγκης	96
X.	Ἐν ἀντικατοπτρισμῷ τοῦ ἐννόμου κράτους εἰς τὸν κοσμικὸν χῶρον	99

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ο ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

I.	Ἡ στροφή τοῦ πνεύματος ἐκ τῆς κοινότητος πρὸς τὸ ἄτομον	102
II.	Ἐν ὑποκειμενικῷ δρόμῳ τῆς ἀντιμυθικῆς κοσμοθεωρίας	105
III.	Πολιτικὴ πικρία καὶ ὄντολογικὴ διάνοησις	108
IV.	Διάλυσις τῆς φυλετικῆς συνοχῆς κατ' ἐπιταγὴν τοῦ κράτους	112
V.	Ἐναντίον τῆς παραδόσεως καὶ τῆς κοινῆς γνώμης	115
VI.	Ἀτομικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια	118
VII.	Τὸ πρόσωπον ὡς αὐθεντία διὰ τὸ ἦθος	121
VIII.	Ἐν ὑποταγῇ τοῦ χαρακτήρος εἰς τὴν λογικὴν = «ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀθανατίζειν»	124
IX.	Τί ἀπέδειξε τὴν εὐδαιμονίαν ὡς κινητήρα τοῦ σύμπαντος	127
X.	Πρὸς ἀντιμετάθεσιν τοῦ σκοποῦ μεταξὺ γνώσεως καὶ ζωῆς	131

ΠΑΡΑΠΟΜΠΑΙ 135

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΙΚΩΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ..... 154

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὅπου διεχώρισεν ὁ ἄνθρωπος τὴν ὑπαρξίν του ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ του περιβάλλοντος καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν του νὰ λάβῃ θέσιν ἔναντι τῶν γεγονότων ὑπέβαλε τὸ ἐρώτημα, περὶ τίνος πρόκειται εἰς τὸν κόσμον, χωρὶς νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ἀπάντησιν τοῦ παρελθόντος ἢ μιᾶς αὐθεντίας, ἐφιλολογήσῃ. Διὰ νὰ συντελεσθῇ τὸ γεγονός, διὰ τοῦ ὁποίου προέκυψεν εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ πρόσωπον ὡς κάτοπτρον τοῦ εἶναι καὶ ὡς παράγων τοῦ ἦθους, ἔπρεπε νὰ καταρρεύσῃ προηγουμένως ὁ μῦθος διὰ τῆς κριτικῆς τοῦ λόγου καὶ νὰ διαλυθῇ ταυτοχρόνως ἡ συνοχὴ τῆς φυλῆς διὰ τοῦ νομικοῦ κράτους. Μέχρι στιγμῆς οἱ ὅροι τῆς προσωπικῆς στάσεως εἰς τὴν ζωὴν καὶ τῆς φιλοσοφικῆς τῆς θεμελιώσεως παραμένουν ἀδιόρατοι ἐντὸς τῶν σκοτεινῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι ἐμεσολάβησαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ κράτους τῶν Μυκηναίων μέχρι τῆς Ἰωνικῆς ἐποχῆς. Ἐπιτεύγματα ὅμως κοσμοϊστορικῆς σημασίας δὲν ἐμφανίζονται «αἰφνιδίως καὶ χωρὶς προφανῆ ἀφορμὴν»¹. Προϋποθέτουν τὴν συντριβὴν τοῦ πολιτιστικοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν του ἐπὶ νέων βάσεων. Ὅσονδήποτε καὶ ἂν συμβαίη, χωρὶς νὰ ταρασθῇ τὴν ἱστορικὴν ἐπιφάνειαν, ἡ ἐποικοδομητικὴ αὐτὴ ἀναστάσις τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι σημαντικωτέρα τῶν πρώτων ὀρατῶν τῆς ἐκδηλώσεως. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἔρευνα τοῦ φιλοσοφικῶς ἀθίκτου καιροῦ, ὁ ὁποῖος προηγῆθη τῶν φυσιολόγων τῆς Ἰωνίας, δὲν προλαμβάνει μόνον τὴν θεωρητικὴν τῶν κατεύθυνσιν, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἐπιφανεστέρου γεγονότος τῆς Ἀρχαιότητος, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀνεχώρησεν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ δι' ἐκείνης ἡ τεχνικὴ ἀναδιάρθρωσις τῶν ἱστορικῶν καὶ βιολογικῶν δεδομένων τῆς ζωῆς, ὅπως συντελεῖται αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἡ ἐξέτασις τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν γενετικῶν τῆς προϋποθέσεων δὲν ἔχει μόνον σημασίαν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἀρχῆς ἐνὸς συνεχιζομένου γεγονότος. Εἰς μίαν ἐποχὴν, ἡ ὁποία ἐπιχειρεῖ τὴν ἀνακατασκευὴν τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν τῆς βάσεων, ἐνδιαφέρει κυρίως τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ διὰ τῆς καταλύσεως τῶν συλλογικῶν συνδέσμων τῆς παραδόσεως τὸ πνεῦμα τῶν ἀντικειμενικῶν διαρρυθμίσεων τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Ἐὰν ὅμως ἡ Τεχνικὴ ἐκθέτῃ τὸν ἄνθρωπον χωρὶς τὴν ἐπικουρίαν τοῦ παρελθόντος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν δυναμικῶν τῆς ἐπιτευγμάτων καὶ εἰς τὴν φορὰν τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐπακολουθῶν διὰ τὴν κοινωνικὴν

πρᾶξιν καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἐπιβάλλει τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν ὄχι ὅμως ὡς ἀπασχόλησιν, ὅσων ἔλυσαν τὰ βασικά των προβλήματα, ἀλλ' ὡς πρῶτον καὶ ὕστατον μέλημα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀντιλαμβάνονται εἰς τὴν δίνην τῆς ἱστορίας τὴν πνευματικὴν των δοκιμασίαν.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν συνέχισε νὰ ἐννοῇ τὴν προσωπικὴν του σχέσιν πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ κόσμου ὡς προβληματικὴν ὑπόθεσιν, ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα συνέβη διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀκτὴν τῆς Ἀσίας. Ὑπῆρξαν ἔκτοτε καιροί, οἱ ὅποιοι κατάρθωσαν νὰ σταθεροποιήσουν τὴν κοινὴν θέλησιν καὶ νὰ ἱεραρχήσουν τὰ αἰτήματα, χωρὶς νὰ δημιουργήσουν τὴν ἀνάγκην ἢ νὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐρωτήσεως, ἢ ὅποια θὰ τοὺς ἔθετεν ὑπὸ αἵρεσιν. Ὅπου ὅμως ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν της, ἡ φιλοσοφία ὑπῆρξεν ἕως τώρα καρπὸς τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς κρίσεως καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οὔτε ὁ ληστής οὔτε ὁ Λευίτης, ἀλλ' ὁ Σαμαρείτης τοῦ θύματος τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων. Δὲν προέκυψε κατὰ συνέπειαν, μόλις ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος ἢ ἀργότερον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νείλου. Τοῦτο συνέβη, διότι καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ ζωὴ ἀπέκτησεν ἐνωρὶς καὶ διετήρησε μέχρι τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων σταθερὰν κρατικὴν δομὴν ἐπὶ ἐνὸς ἀκλονήτου θρησκευτικοῦ ὑποβάθρου, ὥστε ἡ γνῶσις νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ἐπικύρωσις, ὅσων εὐρίσκοντο ἐν ἰσχύϊ, ὁ νεωτερισμὸς ὡς ἀνικαθεστωτικὴ πρόθεσις, ἡ μεταβολὴ ὡς θεία ἐπιταγὴ καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν της ὡς ὑπερφυσικὴ ἐπιχείρησις, ἡ θεωρία ὡς ὑπηρέτρια τῆς πράξεως καὶ ὡς ἔκφρασις τῆς εὐσεβείας ἐντὸς τῶν σαφῶν ἱερατικῶν της ὁρίων. Ὁ ἐκθειασμὸς βεβαίως τοῦ μένοντος ἢ τοῦ ἀπαιτουμένου, τὸ ὅποῖον ἔπαυε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ στηρίζεται εἰς τὴν προσωπικὴν εὐθύνην καὶ ἀξιολόγησιν τῆς καταστάσεως, δὲν σημαίνει, ὅτι δὲν διεδέχθησαν εἰς τοὺς δύο θεμελιώδεις πολιτιστικὸς χώρους ἢ μία δυναστεία τὴν ἄλλην ἢ ὅτι δὲν ἀνεδύθησαν θεοὶ ἀνατρεπτικῶν διαθέσεων ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῶν πραγμάτων. Κατὰ βάσιν ὅμως ἡ ἀλλαγὴ συνετελεῖτο ἐκ τῶν ἔξω, ὥστε μετὰ τὴν πρώτην ἀναταραχὴν οἱ ἐπήλυδες, ἀφοῦ ἐπεκράτησαν ὡς τιμωροὶ τῆς ἀτασθαλίας τῶν ἐγχωρίων, νὰ προβάλλουν ὡς διάδοχοι τοῦ μεγαλείου καὶ οὐσιαστικῶς νὰ ἰδιοποιηθοῦν τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου ἢ νὰ ἐπιφέρουν βαθμηδὸν μίαν μεταβολὴν, ἢ ὅποια δὲν ἐπέτρεπε τὴν δημιουργίαν τῆς ἐσωτερικῆς ἀποστάσεως μεταξὺ ἐπικρατοῦντος καὶ ἀπερχομένου καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν ἠθικὴν ἀπομόνωσιν τοῦ ἀτόμου, τὸ ὅποῖον θὰ ἔθετε τὸ ἐρώτημα τῆς στάσεως του εἰς τὸν κόσμον ὡς ἀποτέλεσμα τῆς δυνατοτήτός του νὰ μεταβάλη ἐσωτερικὴν διαγωγὴν.

* * *

Παρ' ὅτι ὁ ἀγρὸς ὑπῆρξεν ἡ προϋπόθεσις τῆς πόλεως καὶ εἰς τοὺς γεωρ-

γικούς τόπους τῆς Ἀνατολῆς ἐδημιουργήθησαν οἱ πρῶτοι ἀστικοὶ συνοικισμοὶ τῆς ἱστορίας, ἡ φιλοσοφία ἐν τούτοις δὲν ἀνεπτύχθη, ὅπου γενικῶς ἐκαλλιεργήθη τὸ ἔδαφος οὔτε συγκεκριμένως ἐντὸς τῶν ἀρχικῶν ἢ μεγαλυτέρων ἄστεων τῆς Ἀρχαιότητος, προτοῦ συνδεθοῦν πρὸς τὴν πνευματικὴν μοῖραν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν ἀπάντησιν τῆς ἐρωτήσεως, διατι μεταξὺ Τίγρητος καὶ Νείλου δὲν ἔθεσεν ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν γεωπολιτικῶν του παρορμήσεων ὡς ἄτομον ὑπὸ ἔλεγχον τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν φυσικὸν κόσμον ἢ διατι δὲν ἐζήτησεν, ἐφ' ὅσον ἀντελήφθη τὸ πρόβλημα, τὴν λύσιν εἰς τὴν ἰδικὴν του ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, χωρὶς νὰ τὴν παρουσιάσῃ ὡς θείαν παραχώρησιν. θὰ πρέπει μεταξὺ ἄλλων νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν

πρῶτον ἡ εὐφορία τῆς γῆς, ἡ ὁποία δὲν ἐνεθάρρυνε τὴν βιοτεχνίαν καὶ τὴν μετανάστευσιν, ὡς προϋποθέσεις πολιτικῶν ἀξιώσεων καὶ πνευματικῶν ἀνησυχιῶν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπέτρεψε διὰ τῆς παραγωγῆς περισσευμάτων εἰς τὴν συγκομιδὴν τὴν στερέωσιν ἰσχυροῦ κράτους ἐφωδιασμένου μὲ ὑπαλλήλους, μισθοφορικὸν στράτευμα καὶ ἱερατεῖον,

δεύτερον ἡ ἀνάγκη τῆς τιθασεύσεως καὶ διανομῆς τῶν ὑδάτων εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τοῦ ἐτησίου ἀναδασμοῦ τῶν γαιῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ κοινωνικὸς βίος νὰ ἐπιβάλλῃ μίαν ἐνιαίαν διοικητικὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία ἐπάτασσε τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τελικῶς ἀνέλαβε νὰ διευθετήσῃ ὅλα τὰ θέματα τῆς ζωῆς,

τρίτον ἡ ἀκαταστασία εἰς τὴν περίοδον τῆς πλημμύρας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, ἡ ὁποία ἐνίσχυσε τὸν ἀστάθμητον παράγοντα τῆς ὑπάρξεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἐξάρτησιν τῶν κατοίκων ἐκ τῶν μεσολαβητῶν διὰ τὸν ἐξευμενισμόν τῆς θείας ὀργῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ μεγάλη τάξις τῆς ροῆς καὶ τῆς ἀνόδου τῆς στάθμης τοῦ Νείλου ἀφ' ἑτέρου, εἰς τρόπον ὥστε ὄχι μόνον τὸ κράτος νὰ σταθεροποιηθῇ ἐδῶ ἰσχυρότερον, ἀλλὰ καὶ ὁ κόσμος νὰ κερδίσῃ μίαν νομοτέλειαν, ἡ ὁποία συνέθλιβε τὴν ἀμφιβολίαν,

τέταρτον ἡ συνεχῆς σχεδὸν μετὰ τὴν μονιμοποίησιν τῶν πρώτων γεωργῶν ἀναστάσις τοῦ βίου διὰ τῶν νομαδικῶν ἀποβολῶν τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεχαίτιζεν ἀπλῶς τὴν πολιτιστικὴν πρόοδον, ἐφ' ὅσον τὰ πάντα ἔπρεπε μετὰ τὴν καταστροφὴν νὰ θεμελιωθοῦν ἐξ' ἀρχῆς, ἀλλ' ἐπὶ πλέον διὰ τῶν φροντίδων τῆς ἀμύνης. ἡ ὁποία ἔδιδε τὸ δικαίωμα εἰς τὴν δυναστείαν νὰ δημεύῃ τὸν ἐλεύθερον χρό-

νον τῶν ἐργατῶν τῆς γῆς, ἀπέτρεψε τὴν δημιουργίαν τῶν χρονικῶν προϋποθέσεων τοῦ στοχασμοῦ,

πέμπτον ἡ σὺνθεσις τῆς πολιτείας καὶ τῆς λατρείας, τῆς συμπεριφορᾶς ἔναντι τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἀπεκαλύφθη ὡς θεὸς καὶ τοῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεκαλύφθη ὡς βασιλεὺς, γεγονὸς τὸ ὁποῖον περιώρισε τὴν ζωὴν ἐντὸς ἐνὸς ἀδιαρρήκτου δικτύου κρατικῶν καὶ ταυτοχρόνως ἱερατικῶν κανόνων ὑπακοῆς καὶ ἀπέκλεισε τόσον τὴν κρίσιν τῆς συνειδήσεως ἐκ τῆς ἀντιδικίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὄρατῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀσράτων δυνάμεων, ὅσον καὶ τὴν παρουσίασιν τομέων δράσεως καὶ σκέψεως ἀσχέτων πρὸς τὴν θέλησιν τῆς αὐθεντίας,

ἕκτον ἡ δὺσχερεια τῆς μετακινήσεως ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τόπου εἰς τὸν ἄλλον ἔνεκα τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἐργασίας, οὕτως ὥστε τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἡ συλλογικὴ νοοτροπία καὶ τὸ κῦρος τῆς θεοκρατικῆς ἐξουσίας νὰ μὴ τεθοῦν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν, ἀλλὰ νὰ ἰσχύσουν ὡς ἐκφράσεις μιᾶς ὑπερφυσικῆς τάξεως, ἡ ὁποία μόνον διὰ τῆς βίας ἐνὸς ἰσχυροτέρου ἐκπροσώπου τῶν θείων δυνάμεων ἦτο δυνατόν νὰ καταλυθῆ, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ ἐλευθερωθῆ ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν παραδεδομένων ἢ νὰ ἐλέγξῃ τὰ δίκαια τοῦ νέου κυρίου.

* * *

Ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ ἀνωτέρω λόγοι, θὰ καταστῆ σαφές, ὅτι μόνον μία κοινωνία, ἡ ὁποία ἔνεκα τῆς ἐνδείας καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἐδάφους δὲν καθησύχασε καὶ δὲν συνεκράτησε τοὺς ἀνθρώπους, δὲν τοὺς περιώρισεν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ δὲν διέθετε παραγωγικὰ πλεονάσματα, δὲν εἶχε τὰ ὑδρογραφικὰ δεδομένα τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἀρδεύσεως διὰ τοῦ συντονισμοῦ τῶν προσπαθειῶν καὶ δὲν διέτρεχε τὸν κίνδυνον τῆς καταστροφῆς ἐξ ἀσταθμῶν παραγόντων ἢ δὲν συνεδέετο κατ' ἀνάγκην πρὸς τὸν ρυθμὸν ἐνὸς ἀδιαταράκτου ποτιστικοῦ ρεύματος, ἦτο δυνατόν, ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, νὰ ἐλέγξῃ τὴν κρατικὴν καὶ τὴν ἱερατικὴν ἀρχὴν καὶ νὰ δώσῃ τὴν δυνατότητα εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ σταθῆ ὡς πρόσωπον ἐνώπιον τοῦ κόσμου. Εἰς τὴν πνευματικὴν κατεύθυνσιν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν φιλοσοφίαν συνέβαλεν ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος π.Χ. μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Ρωμαίων δὲν εἰσεχώρησαν ἢ δὲν κατάρθωσαν νὰ παραμείνουν εἰς τὴν γῆν τῆς ξένοι λαοί, οὕτως ὥστε νὰ ἐπέλθῃ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου μία ἐξισορρόπησις τῶν ἐθνικῶν δυναμικῶν καὶ παραλλήλως μία πτώσις τῆς πολεμικῆς σημασίας καὶ διὰ τῆς εἰρηνικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ γεωργησίμου χώρου ἐκ μέρους τῶν εὐγε-

νῶν τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος συμπαρέσυρε τὸν προστάτην θεὸν ἐκτὸς τῆς ἐπικαιρότητος καὶ παρεχώρησε κατόπιν ἀδόξων ἀγώνων τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἢ ὁποία ἔχασεν ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς τὸν θρησκευτικὸν της χαρακτήρα, εἰς τὴν διάθεσιν ἀγερώχων θνητῶν.

Ὅπως εἶχε συμβῆ καὶ προηγουμένως διὰ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων, ἢ κοινωνικὴ αὐτὴ ἀντιδικία ὑπεχρέωσεν ὀλοκλήρα ἔθνη καὶ κυρίως τὰ προοδευτικὰ των στοιχεῖα, «τοὺς ἀρίστους τῆς Ἑλλάδος»², νὰ μεταβάλουν ἐπανειλημμένως τόπον διαμονῆς καὶ τελικῶς ἠπειρον διὰ μέσου τοῦ πελάγους, χωρὶς νὰ διακόψουν ἐντελῶς τοὺς ἠθικούς των δεσμοὺς πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ χωρὶς νὰ διατηρήσουν λόγῳ τοῦ ἐκάστοτε μικροῦ των ἀριθμοῦ καὶ τῆς διευρύνσεως τοῦ γεωγραφικοῦ των ὀρίζοντος τὴν προκατάληψιν τῆς φυλετικῆς των ὑπεροχῆς ἢ τὴν γεωργικὴν καὶ ποιμενικὴν μισαλλοδοξίαν εἰς τὸ μέσον τῶν ξένων λαῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ἔλθουν εἰς πολιτικὴν ἢ ἐμπορικὴν σχέσιν. Διὰ τῶν μετακινήσεων αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἑλληνικὰ κράτη, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ἐξηρτήθη ὀλιγώτερον ἐκ τῆς κατ' ἀνάγκην περιορισμένης ἀγροτικῆς των ἐκτάσεως καὶ κατὰ συνέπειαν ἐκ τῆς προνομιακῆς διοικήσεως τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἀντιθέτως ἀποφασιστικώτερον ἐκ τῆς ναυτικῆς περιπετείας καὶ συναλλαγῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐκ τῶν κατόχων τῆς κινητῆς περιουσίας καὶ τῆς ἐμπειρίας τοῦ διεθνοῦς κόσμου. Ὡς βᾶσις τοῦ κράτους εἰς τὴν ἀστικὴν κοινωνίαν τῆς Ἰωνίας ἐτέθη ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος π.Χ., ἡ ὀρθολογικὴ στάθμισις τῶν περιστάσεων εἰς τὴν ποσοτικὴν της κατοχύρωσιν διὰ τῆς ψηφοφορίας, γεγονός τοῦ ὁποῖου παρουσίασε τὸν κόσμον καὶ τὸν βίον ὡς συνάρτησιν ἑνὸς προβλήματος, τὴν λύσιν τοῦ ὁποῖου προσέφερεν ἡ προσωπικὴ πείρα, ἀφοῦ προηγουμένως ἐτίθετο ὑπὸ τὴν γενικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὅμως, ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ἰσχύη ἐντὸς τῆς πόλεως, δὲν ἐπιβάλλεται διὰ τῆς βίας οὔτε στηρίζεται εἰς τὸ παρελθὸν ἢ τὴν θεῖαν ἀπόφασιν, ἀλλ' ὄφειλε νὰ παρουσιάσῃ τὰ δεδομένα τῆς πράξεως καὶ τῆς σκέψεως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἐκείνης, ἢ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ τύχῃ ἐπιδοκιμασίας διὰ τὴν ἀντικειμενικὴν της ὀρθότητα ἢ νὰ ἐγκαταλειφθῇ χάριν μιᾶς ἄλλης, χωρὶς ὁ ἔλεγχος αὐτός, ἐὰν δὲν ἐτήρησεν εὐρύτερα καὶ τελικῶς τὰ πανανθρώπινα μέτρα, νὰ σημαίνῃ διὰ τὸν εἰσηγητὴν της, ὅτι δὲν ἀπεκάλυψε διὰ τῆς κριτικῆς του δυνάμεως τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἐναντίον τῆς κοινῆς ἀντιλήψεως, ὁ ἱστορικὸς κόσμος βαδίζει τὴν ὁδὸν τῆς φιλοσοφίας.